

چشم انداز مدیریت شهری در ایران با تأکید بر توسعه پایدار شهری

دکتر اکبر پرهیزکار

دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز

علی فیروزبخت

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران

Ali.Firouzbakht@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۹۰/۴/۱۸

تاریخ دریافت: ۹۰/۳/۱۳

چکیده:

ساختار مدیریت شهری در ایران به منظور گذر از نظام متمرکز و حرکت به سمت نظام غیر متمرکز و بیرون رفت از چالشها رخ داده، لاجرم باید ایجاد تحول در نظام برنامه ریزی و مدیریت توسعه شهری را بعنوان یک راه حل اساسی پذیرا باشد. این امر یک انتخاب نیست بلکه یک ضرورت انکار ناپذیر تلقی می گردد. چرا که در شرایط فعلی این ساختار علیرغم سعی و تلاش فراوان در ایجاد ارتباط و تعامل میان سه عامل اصلی شکل گیری شهر «انسان، فضا و محیط» عاجز از پاسخگویی و حل مشکلات رو به تزاید اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی شهرها به ویژه در شهرهای بزرگ کشور بوده و شیوه های کنونی برنامه ریزی و مدیریت توسعه شهری نه تنها در مواجهه با این معضلات، ضعیف و ناکارآمد جلوه می نماید بلکه موجب تشدید اوضاع و بحرانی نمودن آن به خصوص از طریق ایجاد تمرکز و دفع نظام مشارکتی می باشد.

این مقاله در پی تحلیل نظام مدیریت شهری در ایران با بهره گیری از قوانین مورد عمل و چشم انداز آتی آن با استناد به رویکرد دولت می باشد و در ادامه با توجه به سلسله مباحث و موضوعات پیرامون توسعه پایدار شهری، افق آتی مدیریت شهری با رویکرد توسعه پایدار تحلیل و ارزیابی گردیده است و نتایج حاصل از این مقاله تحلیلی و توصیفی نمایانگر این موضوع است که تغییر نظام مدیریت شهری تمرکز گرا به سوی نظام مدیریت غیر شهری متمرکز، لاجرم بایستی بر اساس رویکرد توسعه پایدار شهری باشد.

واژه های کلیدی: مدیریت شهری، توسعه، توسعه پایدار، توسعه پایدار شهری

مقدمه

مدیریت امور شهری، آنهم در شرایط کنونی که شهرها با رشد شتابان و خلق مستمر مسائل جدید مواجه می باشند، وظیفه ای بسیار دشوار است که پایانی بر آن متصور نمی توان شد. اداره کنندگان شهر آنچنان دست به

گریبان حل مشکلات حادی همچون آلودگی زیست محیطی، بدمسکنی، ترافیک شهری، امنیت شهری، اشباع زیرساختها، کمبود سرانه‌های خدماتی، سیل عظیم جمعیت و ... می باشند که کمتر فرصت و یا حتی توان چاره جویی برای حل ریشه‌ای اینگونه مسائل و حرکت به سوی چشم اندازی مطلوب را دارند. از این رو می‌توان گفت مدیریت شهری در چنین حالتی لاجرم هدف و اساس اقدامات خود را آن چنان محدود می‌نماید که بدون دغدغه به حیات شهر در افق بلند مدت، تنها به آب و جاروی شهر بسنده نموده است.

همزمان با افزایش درک اهمیت روزافزون و تأثیرات شگرف تحولات شهری در توسعه ملی، شاهد ناتوانی دولت در تمامی سطوح در اداره امور شهرها و پاسخگویی به نیازهای فزاینده و متنوع شهروندان خصوصاً در شهرهای بزرگ هستیم. این امر در مقایسه با دهه‌های گذشته بسیار ملموس‌تر می باشد. این در حالی است که بطور وضوح توسعه هر کشوری در تمامی ابعاد با نحوه اداره شهرهای آن همبستگی عمیقی دارد. بنابراین شیوه جدیدی در نحوه اداره شهرها لازم است که مبتنی بر نگرش نوینی از حاکمیت و حکمرانی شهری^۱ باشد تا در اداره شهر بگونه‌ای عمل نماید که نه تنها دولت بلکه مشارکت مردمی را نیز به یاری طلبیده و زمینه و توان جذب همکاری آنان را داشته باشد. نباید این موضوع فراموش گردد که هرگونه تصمیم گیری، سیاستگذاری و برنامه‌ریزی در اداره شهر و نحوه مدیریت و راهبرد توسعه آن کاملاً تحت تأثیر نظام و سیستم حکومتی حاکم بر کشور و بالطبع ایدئولوژی، تفکرات و نگرش حاکمان آن میباشد.

در تب و تاب جهانی شدن و رقابت شدید شهرها در جذب سرمایه‌ها و ارتقاء رفاه شهروندان در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، و... پیامدهای زیانباری همچون کاهش حس تعلق خاطر، از دست رفتن هویت محلی، دوقطبی شدن جامعه، نزول شرایط زیست محیطی و... نیز بروز مینماید؛ لاجرم برای مواجهه شدن با این تبعات چاره‌ای نیست جز آنکه هدایت و راهبری خردمندانه و اصولی توسعه شهرها را بجای خوش‌باوری و رهاسازی رشد شهرها جایگزین نمود. در چنین حالتی مدیریت شهری دیگر صرفاً مدیریت مشکلات شهر را بر عهده ندارد بلکه فراتر از این موضوع، راهبری شهر به سوی توسعه‌ای همه‌جانبه و پایدار را بر عهده دارد.

در این مقاله سعی گردیده است تا ابتدا با اشاره‌ای گذرا بر سیستم‌های حکومت شهری و مقایسه نظام حکومت شهری در ایران با آن، به مدیریت شهری در ایران، وظایف و چالشهای آن با رویکرد مدیریت پایدار و مدیریت واحد شهری اشاره شود.

بیان مسئله

نوشتار حاضر دارای سه بعد اصلی است: بعد اول: جایگاه مدیریت شهری در نظام مدیریتی کشور، بعد دوم: موضوع توسعه پایدار شهری و در بعد سوم: مدیریت شهری با رویکرد توسعه پایدار مورد تحلیل و ارزیابی قرار می‌گیرد.

پرسشهای پژوهش حاضر را می‌توان چنین مطرح نمود که:

۱- مدیریت شهری در ایران از چه ساختاری برخوردار است؟

¹ Urban Government.

۲- رویکردهای توسعه پایدار در مدیریت شهری چه نقشی دارد و یا بالعکس مدیریت شهری تا چه حد می تواند موجب دستیابی به اهداف توسعه پایدار شهری گردد؟

۳- مدیریت شهری جهت همگامی و همسویی با توسعه پایدار شهری چه رویکردی را باید اتخاذ نماید؟ در دهه های اخیر پیشرفت کشور به سمت یک جامعه مدرن و توسعه یافته، شتاب و اهمیت ویژه ای پیدا نموده است. یکی از شاخص های اصلی و مهم این توسعه و پیشرفت، رشد و گسترش شهرهای کشور و بخصوص شهرهای بزرگ آن می باشد، از طرف دیگر با توجه به رشد روز افزون جمعیت کشور و بخصوص افزایش جمعیت شهرهای بزرگ که علاوه بر عامل مولید و مرگ و میر، عامل مهاجرت مردم از روستاها و شهرهای کوچک، رشد آن را تشدید می کند، توجه به توسعه شهرهای بزرگ اهمیت دو چندانی پیدا کرده است، ولی آنچه مورد سؤال می باشد این نکته است که توسعه این شهرها چگونه و به چه صورتی باید صورت گیرد که نیازهای آینده کشور را تأمین نماید؟ در این زمینه با مطرح شدن اصل توسعه پایدار و مباحث مربوط به آن، دیدگاه های مربوط به توسعه شهری و بهبود شهر با توجه با نیازهای آینده انسجام بیشتری پیدا نموده و سعی گردیده توسط این اصل برای سؤال های فوق پاسخ های مناسبی ارائه شود. در همین راستا با توجه به کمبود منابع (زمین، خاک، هوا و...) و برای کاهش هزینه های توسعه شهری و ارائه خدمات مطلوب تر و مطابق با اصول توسعه پایدار و در عین حال اقتصادی، توجه به توسعه هدفمند شهر افزایش یافته و ساماندهی شهری به عنوان یکی از مهمترین مقوله ها در زمینه توسعه شهری مطرح گردیده، که سعی دارد با تحول در نحوه نگرش به توسعه شهری زمینه پایداری بیشتر شهر را فراهم آورد.

اغلب دو مفهوم و اصطلاح شهر پایدار و توسعه پایدار شهری به دلیل نزدیکی معنایی و اصطلاحی، به جای یکدیگر بکار می روند (نوابخش، ۱۳۸۸، ۱۴۹).

برای تمایز این دو اصطلاح باید توجه داشت که کلمه توسعه در عبارت توسعه پایدار در واقع نشانگر فرآیندی است که طی آن پایداری می تواند روی دهد. اما پایداری مجموعه ای از وضعیتها است که در طول زمان دوام می یابد. بر این اساس توسعه پایدار شهری وضعیتی ثابت و هماهنگ به شمار نمی آید بلکه فرآیندی متحول است که در غالب آن استفاده از منابع، تأمین نیازهای اساسی، بهبود و ارتقاء سطح زندگی برای همه، حفظ و اداره بهتر اکوسیستم ها و ایجاد آینده ای امن و سعادت مند تر، با نیازهای کنونی و آتی انسان سازگاری پیدا می کند. بنابر این می توان گفت که چنین توسعه ای مفهومی جامع دارد و تمام جنبه های زندگی انسان مرتبط می باشد.

مفهوم توسعه پایدار شهری در ادبیات جهانی برای نخستین بار در سال ۱۹۸۷ میلادی با انتشار گزارشی کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه سازمان ملل متحد^۱ با نام آینده مشترک^۲ ما مطرح شد. این گزارش که به گزارش بروتلند^۳ مشهور است توسعه پایدار را به صورت ذیل تعریف می نماید:

توسعه پایدار توسعه ای است که نیازهای زمان حال را تأمین می کند بدون آنکه توانایی نسلهای آتی در پاسخگویی به نیازهایشان را به خطر بیندازد. (ذاکر حقیقی، ۱۳۸۴، ۸۶).

¹ World commission on Environment and development

² Our common future

³ The Bruntland commission

تحول مفهوم توسعه در خلال قرن گذشته خصوصاً ۵ دهه اخیر آن، مفهوم توسعه شهری را نیز متحول نموده است.

پس از جنگ جهانی دوم، مفهوم کلی توسعه از چارچوب یک رویه صرفاً اقتصادی و عمدتاً به مفهوم رشد آغاز گردید و با بسط و تبیین، در حال حاضر در غالب توسعه پایدار مطرح می گردد و مبتنی بر کلی نگری و جامع نگری می باشد.

بررسی سیر تحولات اندیشه و تفکر توسعه طی ۵۰ سال گذشته، به خوبی بیانگر آن است که پس از بعد اقتصادی، ابعاد اجتماعی و زیست محیطی نیز بر مفهوم توسعه افزوده گردید و توسعه پایدار در مسیر انطباق این ابعاد، واقعیت‌های پیچیده حیات شهری را مشخص و برای کاهش یا رفع تنگناها و نارسایی‌ها راه حل‌های اجرایی مختلف و در عین حال جامعی ارائه می نماید. بر این اساس توسعه پایدار شهری عبارت است از توانایی انتخاب توسعه ای که به رابطه بین سه E احترام می گذارد این سه E عبارتند از: اقتصاد^۱، اکولوژی^۲ و برابری اجتماعی (نوابخش، ۱۳۸۶، ۱۵)

گسترش افقی و عمودی شهرها، ضعف خدمات رسانی و اقدامات عمرانی در شهرها و بسیاری ناهنجاریهای و نابسامانی های شهری دیگر در ابعاد مختلف اکولوژیکی، اقتصادی و اجتماعی به خصوص در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران، هشدار است برای دست اندرکاران دولتی، متخصصین و مدیران امور شهری که از هم اینک توسعه آتی شهر را بر اساس برنامه ریزی صحیح و جامع مدیریت و راهبری نمایند.

لزوم توجه به ملاحظات و الزامات زیست محیطی که عمدتاً در قالب محدودیتهای محیطی مطرح می گردد، به هیچ وجه امر تازه ای در برنامه ریزی، طراحی و مدیریت شهری نیست و تأکید بیش از حد آن در چند دهه اخیر ناشی از احساس خطر انسان در تداوم رویه گذشته ارتباط شهری با محیط طبیعی می باشد.

روش تحقیق:

پژوهش حاضر در زمره مطالعات تحلیلی قرار می گیرد که برای انجام آن از روش تحلیلی - توصیفی استفاده گردیده است. مبنای روش گردآوری اطلاعات و داده ها، روش اسنادی و کتابخانه ای است.

در بخش نخست سعی گردیده تا با روش اسنادی سیر تحولات مدیریت شهری در ایران مورد ارزیابی قرار گیرد و در دیگر بخشها نیز بر اساس معاهدات بین المللی، توسعه پایدار مورد تحلیل قرار گرفته و در نهایت مبتنی بر رویکردهای مدیریتی در کشور خصوصاً با استناد به قوانین مربوط به برنامه سوم و چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، ایده مطلوب مدیریت اثر گذار با چشم انداز توسعه پایدار شهری طرح گردیده است.

مدیریت شهری^۳:

مفهوم مدیریت شهری اولین بار زمانی مورد توجه واقع گردید که در سال ۱۹۷۶ میلادی در کنار مفاهیم دیگری چون توسعه پایدار شهری و پروژه شهر سالم در دستور کار یکی از برنامه های توسعه سازمان ملل^۴ با عنوان برنامه

^۱ Economy.

^۲ Ecology

^۳ Urban / City Management

^۴ UNDP= United National Development Program

مدیریت شهری^۱ قرار گرفت. مطرح شدن چنین مفهوم و اصطلاحی از مدیریت در قالب مدیریت شهری ناشی از حرکت شیوه مدیریت متمرکز به سمت مدیریت غیر متمرکز در چارچوب مدیریتهای محلی تر با هدف توسعه شهری بوسیله سازمانهای محلی می باشد.

مدیریت شهری بعنوان چارچوب سازمانی توسعه شهر به سیاستها، برنامهها، طرحها و اقداماتی مربوط میشود که در پی اطمینان از تطابق رشد جمعیت با میزان دسترسی به زیرساختهای اساسی زندگی شهری خصوصاً مسکن و اشتغال می باشد. در چارچوب این تعریف کارایی مدیریت شهری وابستگی مشخص و مستقیمی به عوامل زمینه‌ای از قبیل ثبات سیاسی، وحدت و یکپارچگی اجتماعی، رونق اقتصادی و انسجام و پویایی فرهنگی و برخی عوامل دیگر نظیر توان و مهارت، انگیزه و دانش سیاستگذاران، تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان و نیز افراد استفاده کننده از این سیاستها و برنامهها دارد. بر این اساس ویژگیهای سازمانی مدیریت شهری و نیز نقش اجرایی بخش دولتی و عمومی در آن، تأثیر بسزایی در موفقیت و یا عدم موفقیت آن ایفا می نماید.

هدف کلان مدیریت شهری ایجاد محیطی قابل زندگی برای همه شهروندان همراه با عدالت اجتماعی، کارآیی اقتصادی و پایداری زیست محیطی می باشد. بر این اساس در شرایط فعلی مدیریت پایدار شهری یا «مدیریت شهری پایدار» مطرح و مورد تأکید می باشد:

مدیریت پایدار شهری حداقل استفاده از منابع تجدیدناپذیر، پیشرفت در استفاده از منابع تجدیدپذیر، ظرفیتهای جذب مواد زائد در سطوح جهانی و محلی، کنترل و راهبری نحوه برآورده ساختن نیازهای اساسی انسان را در بر میگیرد. بطور کلی سیاستهای شهری میبایستی از لحاظ اکولوژیکی، اقتصادی، اجتماعی و تکنیکی پایدار باشد. موضوعات مهمی همچون جلوگیری از آلودگی محیط شهری، کاهش ظرفیتهای تولید محیط محلی، عدم حمایت از توسعه های زیان آور و حمایت از بازیافت مواد زائد شهری در این مقوله می گنجد.

مدیریت شهری پایدار به تمامی عرصه های فعالیت شهری و نیز به تمامی شهروندان و حضور آنان در مدیریت شهری اشاره دارد. به عبارت دیگر شهری پایدار زمانی شکل می گیرد و کارآمدی خود را نشان میدهد که مشارکت و مداخله مردم را بصورت حقیقی و حقوقی به رسمیت بشناسد.

بررسی مفهوم و جایگاه شهرداری:

واژه شهرداری معادل لغت انگلیسی Municipality میباشد که ریشه آن کلمه لاتین Municipium به مفهوم کلیه سکنه یک محل که به خاطر منافع مشترک دور هم جمع شده اند، می باشد.

این واژه به هر دو حوزه اداری و عملی شهرداری اشاره دارد. مجموعه اداری شهرداری نیز سازمانی محلی و غیردولتی است که با هدف ارائه خدمات لازم و ضروری به شهروندان در چارچوب وظایف و مأموریتهای محوله قانونی و اداره امور شهر در محدوده جغرافیایی تعریف شده از سوی مراجع قانونگذاری ذیربط «که عموماً شامل شهر و اطراف آن تا شعاع مشخص میباشد» از طریق مدیریت و راهبری توسعه همه جانبه شهر به فعالیت می پردازد. قدرت شهرداری ناشی از قانون اساسی، قوانین عادی، تصویب نامهها، آئین نامه و ضوابط ابلاغی از سوی مراجع ذیربط میباشد. شهرداری حتی المقدور از منابع، امکانات و درآمدهای محلی برای تهیه و تدارک و ارائه خدمات

^۱ UNP= Urban Management Planning

عمومی، انجام طرح‌های عمرانی و تأمین سایر هزینه‌های خویش بهره‌جسته و کمتر به منابع و اعتبارات ملی وابستگی دارد.

بطور معمول و مرسوم شهرداریها «مدیریت شهری» در جهان با اندک تفاوت قابل اغماض از دو جزء تشکیل شده‌اند: (شیعیه، ۱۳۷۸، ۵۴۸).

الف - شوراها یا انجمن‌های شهر که به مثابه قوه مقننه یا قانونگذار بوده و ناظر بر عملکرد شهرداری بوده و غالباً منتخبین مردم میباشند.

ب - دستگاه اجرایی شهرداری که وظیفه اجرای مصوبه‌های شوراها و یا انجمن‌های شهر و نیز سایر وظایفی که به موجب قانون بر عهده شهرداری میباشد را بر عهده دارند.

۱- جایگاه و مفهوم شهرداریها در نظام حکومتی ایران :

شهرداریها در همه کشورها تحت یک عنوان و در یک رده حکومتی واحد قرار ندارند. بلکه بسته به نوع نظام حکومتی و تقسیمات سیاسی کشورها از جایگاه‌های متفاوتی برخوردارند.

- در ماده ۵ ایران قانون محاسبات عمومی کشور شهرداری سازمانی است عمومی و مستقل با ماهیت حکومتی و موضوعیت و عملکرد محلی که به صورت غیرتابع و غیر وابسته به قوه مجریه با رسالت اجتماعی و غیرانتفاعی، وظایف محوله را در محدوده قانونی و حریم شهر عهده‌دار است.

هزینه‌های شهرداری از محل وصول عوارض، کمک و یارانه دریافتی از محل اعتبارات بودجه سالانه کشور و سایر منابع عمومی، جلب و جذب کمک و مشارکت اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی و همچنین دریافت بهای خدمات و سود و درآمد حاصل از اموال و دارائی‌های شهرداری تأمین می‌گردد.

شهرداری با نظارت مستقیم مردم که توسط شورای اسلامی شهر اعمال می‌گردد، اداره شده و جهت هماهنگی با سایر شهرداریهای کشور و نیز تابعین و وابستگان قوه مجریه و دیگر سازمانها و مؤسسات عمومی تحت نظر و راهنمایی دولت در چارچوب قوانین و مقررات جاری می‌باشد.

۲- سیستمهای شهرداری در جهان و ایران :

در سطح جهان سه نظام شهرداری شناخته شده است که عبارتند از :

۱-۲- سیستم شورای شهر - شهردار :

این سیستم در اوائل قرن بیستم ابداع گردید. در این سیستم مردم شهر عده‌ای را به نمایندگی از خود تحت عنوان شورای شهر برمی‌گزینند و سپس شورای منتخب مردم فرد واجد شرایط و متخصصی را به عنوان شهردار انتخاب و انتصاب نموده و اداره امور شهر را به وی واگذار مینمایند و بر نحوه فعالیتها و عملکرد شهرداری و پیشرفت امور مطابق با برنامه‌های تصویبی و ابلاغی نظارت بعمل می‌آورد.

۲-۲- سیستم شهردار - شورای شهر :

در این روش مردم شهر، شهردار و شورای شهر را در یک روند انتخاباتی بصورت جداگانه برمی‌گزینند و در

این سیستم شهردار منتخب مردم ریاست شورای شهر را بر عهده دارد.

۲-۳- سیستم شورایی مطلق :

در این سیستم هر یک از اعضاء شورای شهر منتخب مردم مسئولیت بخشی از امور در شهرداری را عهده‌دار بوده و در عین حال با یکدیگر جلسه مشورتی داشته و در این جلسات در باره کلیه امور تصمیم‌گیری می‌نمایند و تصمیم جمعی که حائز اکثریت آراء باشد از ضمانت اجرایی برخوردار است . در این سیستم یکی از اعضاء شورا بعنوان رئیس ارشد برای اداره کردن جلسه‌های شورا انتخاب می‌شود و در بعضی از موارد در نقش شهردار و رئیس انجمن شهر « در هر دو سمت » انجام وظیفه می‌نماید . (شیعه، ۱۳۸۷ ، ۵۴۸) .

- روش انتخاب برای اداره سیستم شهرداری در ایران با توجه به قانون شهرداریها مصوب ۱۳۳۴ و اصلاحات بعدی آن و قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵ و اصلاحات بعدی آن از نوع اول « سیستم شورای شهر - شهردار » می باشد .

تفاوت بین حکومت محلی با مدیریت شهری و یا حکومت شهری :

در این جا این پرسش مطرح می شود که بین حکومت محلی و حکومت شهری و نیز مدیریت شهری چه تفاوتی وجود دارد ؟

مدیریت شهری^۱ عبارت است از سازماندهی عوامل و منابع برای پاسخگویی به نیازهای ساکنان شهری . حکومت محلی^۲ نظامی است که با اعمال قدرت مشروع برآمده از اراده شهروندان به عملکردهای مشترک و تأمین رفاه عموم در محدوده زندگی شان نظم می‌بخشد . حکومت محلی بر حسب نوع سکونت‌گاههای قلمرو خود میتواند صرفاً شهری و یا روستایی و یا مجموعه‌ای از این دو باشد . حکومت شهری^۳ بعنوان نوعی حکومت محلی شامل شورای شهر به مثابه نهاد قانونگذار، شهرداری و دستگاههای اجرایی مسئول در شهر « ادارات خدمات‌رسان » به مثابه نهادهای مجری میباشد و مشروعیت آن گاه غیر مستقیم با تفویض اختیار از سوی مراجع بالاتر « از سطح ملی یا منطقه‌ای » و گاه بطور مستقیم از سطح محلی ناشی می‌شود .

حکومت شهری در حوزه حاکمیت سیاسی است. مدیریت شهری عمدتاً اجرایی و فنی است که در صورت وجود حکومت شهری زیرمجموعه آن است. مدیریت شهری مجری تصمیمات نهادهای حاکمیتی است گرچه در تصمیم‌سازی و سیاستگذاری مشارکت می‌نماید و اجرا و نظارت را برعهده دارد و به طور کلی مدیریت شهر چند هدفی و میان بخشی می‌باشد .

وضعیت مدیریت شهری در ایران :

- سیر تحولات قانون شهرداریها در ایران :

¹ Urban/City Management

² Local Government

³ Urban Government

شهرداری در ایران از نظر تاریخی سوابق قابل توجهی دارد. بدیهی است که در دوران باستان و با وجود شهرهایی مانند هگمتانه، شوش، ایلام، سیلک و شهر سوخته، اداره امور شهرها نمی توانسته است بدون وجود متولی یا متولیان امور شهری صورت پذیرد. در دوران ماد، اداره امور سکونتگاهها با رئیس یا بزرگ یا ریش سفید ایل و عشیره بود. عموماً در ایران باستان اداره امور شهرها مستقیم و یا غیر مستقیم زیرفرمان و مدیریت پادشاه بود. در دوران اسلامی، اداره امور شهرها و تشکیلات آن با ۴ گروه بود. امور اداری و سیاسی و امنیتی شهر برعهده امیر بود، امور اجتماعی و اقتصادی و خدماتی شهر برعهده رئیس شهر، کلاتر و کدخدایان محله قرار داشت امور انتظامی شهر برعهده عسس و داروغه قرار داشت و بالاخره مسئولیت امور قضایی شهر آن با قاضی یا محتسب بود. تا زمان مشروطیت، شهروندان در مدیریت و اداره شهر دخیل نبودند.

در دوره صفویه، هر یک از محله های شهر تأسیسات مستقلی داشت رئیس هر محله «مختار» نامیده می شد، رئیس مذهبی محله «امام» نام داشت. رؤسای محله ها زیر نظر حاکم شهر یا کلاتر بودند و هر محله شورای ریش سفیدان و پلیس محله (عسس) داشت.

پس از انقلاب مشروطیت (۱۲۸۵ شمسی) یکی از قوانینی که در سال ۱۲۸۶ شمسی به تصویب مجلس شورای ملی وقت رسید، قانون ایجاد انجمنهای ایالتی و ولایتی و قانون بلدیة بود.

این قانون اولین مجوز تشکیل شهرداری - بلدیة - در ایران محسوب می شود که در تهران و شهرهای بزرگ به مرحله اجرا درآمد این قانون چند سال بعد ملغی شد و دولت وقت سرپرستی ادارات بلدی را به وزارت کشور (داخله) محول کرد. در سال ۱۳۰۹ شمسی قانون بلدیة لغو و قانون جدید جای آن را گرفت. در سال ۱۳۱۲ شمسی، قانون احداث و توسعه معابر و خیابانها و در سال ۱۳۲۰ شمسی تجدید نظر در آن با عنوان قانون توسعه معابر تصویب و به مرحله اجرا درآمد. در سال ۱۳۱۶ شمسی نیز نظام اداری و تقسیمات کشوری به تصویب رسید که در آن سلسله مراتب اداری، شامل استاندار، فرماندار، بخشدار و دهدار به اجرا درآمد. شهرداری نیز در زمره ادارات دولتی محسوب شد. در سال ۱۳۲۸ ش لایحه قانون تشکیل شهرداریها و انجمن شهرداریها و انجمن شهرها و قصبات به تصویب رسید و در سال ۱۳۳۱ شمسی این قانون تغییر کلی یافت. در سال ۱۳۳۴ شمسی قانون شهرداریها در برابر قانون سال ۱۳۳۱ شمسی که حالت تمرکز گرایانه داشت، به تصویب رسید و در اصلاحیه این قانون در سال ۱۳۴۵ شمسی، حق انتخاب شهردار به انجمن شهر سپرده شد. بعد از انقلاب اسلامی و در سال ۱۳۷۵ با تصویب قانون تشکیل شوراهای اسلامی شهر، حق انتخاب شهردار کماکان در زمره اختیارات و وظایف شوراهای اسلامی شهر تلقی و تثبیت گردید. اولین انتخابات شوراهای اسلامی شهر و روستا در سال ۱۳۷۶ شمسی صورت گرفت. شیعه، ۱۳۸۷، ۵۴۹).

- ارکان مدیریت شهری در ایران:

شهرداری و شورای اسلامی شهر دو رکن اصلی مدیریت شهری در ایران می باشند. بجز این دو که وظیفه اصلی و قانونی آنها سیاستگذاری، برنامه ریزی و تمشیت امور شهر می باشد، نهادهای دیگر وجود دارند که در سطح ملی، منطقه ای و محلی عمل نموده و وظایف و عملکرد آنها در ارتباط با شهر و مدیریت شهری می باشد و لزوماً به هنگام

تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی برای شهر و حتی اجرای طرحها و برنامه‌ها باید به برنامه‌ها، طرحها و حوزه عملکرد این نهادها توجه داشت. این نهادها به ترتیب میزان اثرگذاری و سطوح عملکردی عبارتند از:

۱- وزارت کشور، سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور وابسته به وزارت کشور، وزارت مسکن و شهرسازی، شورای عالی شهرسازی و معماری، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور « که در حال حاضر تحت عنوان معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی و معاونت توسعه مدیریت و سرمایه انسانی ریاست جمهوری انجام فعالیت می‌نماید»، وزارت نیرو، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، شرکت گاز، سازمان نظام مهندسی ساختمان، سازمان حفاظت محیط زیست، نیروی انتظامی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان تربیت بدنی، سازمان گردشگری، میراث فرهنگی و صنایع دستی، سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت امور اقتصادی و دارایی، وزارت بازرگانی و وزارت صنایع و معادن.

ادارت و شعب این وزارتخانه‌ها، سازمانها و نهادها در سطح شهر وظایف خاص خود را در نظام مدیریت شهری بر عهده داشته و عمل می‌نمایند. ضمناً نباید فراموش شود که با توجه به کارکرد، عملکرد و جایگاه هر شهر در نظام سلسله مراتبی شهرهای ایران و نیز اهمیت و درجه آن تعدد، تنوع و تکرار و میزان نفوذ و اثرگذاری هر یک از این نهادها و سازمانها در نظام مدیریت شهری از یک شهر به شهر دیگر متنوع و متفاوت خواهد بود.

- وظایف مدیریت شهری « شهرداریها و شورای شهر » در ایران:

در زمان حاضر وظایف مدیریت شهری در ایران را میتوان بطور کلی در چهار حوزه ذیل دسته بندی نمود:

۱- وظایف سیاستگذاری، شامل: تصمیم‌گیری و سیاستگذاری امور شهری - هماهنگی و راهبری امور شهری - حقوق و ضوابط شهری - کنترل و نظارت امور شهری.

۲- وظایف برنامه‌ریزی؛ شامل: مطالعات شهری - برنامه‌ریزی شهری - امور اقتصادی و مالی.

۳- امور اجرایی، شامل: عمران شهری - زیرساختها و تجهیزات شهری - خدمات شهری - خدمات ایمنی شهری - خدمات ترافیکی و حمل و نقل عمومی شهر - فضای سبز شهری - زیباسازی شهری - خدمات فرهنگی و اجتماعی.

۴- امور اداری، شامل: پاسخگویی به درخواستهای شهروندان - صدور پروانه‌های گوناگون ساختمانی و صنفی - امور حقوقی و رفاهی پرسنل.

- هر یک از این وظایف در چارچوب قوانین و مقررات مربوطه، بسته به موضوع از سوی یکی از دو ارکان مدیریت شهری « شهرداری و یا شورای شهر » صورت می‌پذیرد. براین اساس به وظایف این دو نهاد در قانون اشاره می‌گردد:

- قانون شهرداریها و شوراهای اسلامی:

الف- فصل ششم قانون شهرداریها مصوب ۱۳۳۴/۴/۱۱ و اصلاحات بعدی آن در سالهای ۱۳۴۵

و ۱۳۵۲-در وظایف شهرداری

در قانون شهرداریها وظایفی برای شهرداریها تعیین گردیده که این وظایف در فصل ششم قانون مذکور تحت عنوان وظایف شهرداریها در سه ماده بیان گردیده که در این فصل ماده ۵۵ آن مشخصاً وظایفی را برای شهرداریها

برشمرده است که بسیاری از این وظایف براساس قوانین مصوب بعدی از حدود اختیارات و وظایف شهرداریها خارج و به دیگر سازمانها و نهادهای دولتی و عمومی واگذار گردیده است از این رو در این قسمت آندسته از وظایف مصرح در ماده ۵۵ قانون شهرداریها که در شرایط فعلی بعنوان وظیفه و مأموریت شهرداریها تلقی میگردد، مورد اشاره و تأکید میباشد و از ذکر برخی از تبصره و توضیحات ذیل ماده های مورد اشاره خودداری می گردد. (منصور ، ۱۳۸۴ ، ۳۴۳) .

ماده ۵۵) وظایف شهرداری به شرح ذیل است :

۱- ایجاد خیابانها و کوچهها و میدانها و باغهای عمومی و مجاری آب و توسعه معابر در حدود قوانین موضوعه .

۲- نظیف و نگهداری و تسطیح معابر و انهار عمومی و مجاری آبها و فاضلاب و تنقیه قنوات مربوط به شهر و تأمین آب و روشنایی به وسائل ممکنه .

تبصره ۱ : سد معابر عمومی و اشتغال پیاده‌روها و استفاده غیرمجاز آنها و میدانها و پارکها و باغهای عمومی برای کسب و یا هر عنوان دیگری ممنوع است و شهرداری مکلف است از آن جلوگیری و در رفع موانع موجود و آزاد نمودن معابر و اماکن مذکور فوق وسیله مأمورین خود رأساً اقدام کند .

تبصره ۴ : شهرداری مکلف است محل‌های مخصوصی برای تخلیه زباله و نخاله و فضولات ساختمانی و مواد رسوبی فاضلابها و نظایر آنها تعیین و ضمن انتشار آگهی به اطلاع عموم برساند.

۴- مراقبت در امور بهداشت ساکنین شهر و تشریک مساعی با مؤسسات وزارت بهداشتی در آبله‌کوبی و تلقیح واکسن و غیره برای جلوگیری از امراض ساریه .

۵- جلوگیری از گدائی و واداشتن گدایان به کار و توسعه آموزش عمومی و غیره « در حال حاضر صرفاً در قالب جمع آوری متکدیان باهمکاری فرمانداری ، بهزیستی و نیروی انتظامی صورت می پذیرد».

۷- حفظ و اداره کردن دارائی منقول و غیرمنقول شهرداری و اقامه دعوی بر اشخاص و دفاع از دعاوی اشخاص علیه شهرداری .

۸- برآورد و تنظیم بودجه و متمم بودجه و اصلاح بودجه و تفریغ بودجه شهرداری و تنظیم پیشنهاد برنامه ساختمانی و اجرای آن پس از تصویب انجمن شهر .

۹- انجام معاملات شهرداری اعم از خرید و فروش اموال منقول و غیرمنقول و مقاطعه و اجاره و استیجاره .

۱۰- اهداء و قابل اعانات و هدایا به نام شهر با تصویب انجمن .

۱۲- تهیه آمار مربوط به امور شهر و موالید و متوفیات .

۱۳- ایجاد غسلخانه و گورستان و تهیه وسائل حمل اموات و مراقبت در انتظام امور آنها .

۱۴- اتخاذ تدابیر مؤثر و اقدام لازم برای حفظ شهر از خطر سیل و حریق و همچنین رفع خطر از بناها و دیوارهای شکسته و خطرناک واقع در معابر عمومی و کوچهها و اماکن عمومی و دالانهای عمومی و خصوصی و پرکردن و پوشاندن چاهها و چاله‌های واقع در معابر و جلوگیری از گذاشتن هر نوع اشیاء در بالکنها و ایوانهای

مشرف و مجاور به معابر عمومی که افتادن آنها موجب خطر برای عابرین است و جلوگیری از ناودان‌ها و دودکش‌های ساختمان‌ها که باعث زحمت و خسارت ساکنین شهرها باشد .

۱۵- جلوگیری از شیوع امراض ساریه انسانی و حیوانی و اعلام این‌گونه بیماریها به وزارت بهداشتی و دامپزشکی و شهرداری های مجاور هنگام بروز آنها و دور نگاهداشتن بیماران مبتلا به امراض ساریه و معالجه و دفع حیواناتی که مبتلا به امراض ساریه بوده و یا در شهر بلاصاحب و مضر هستند .

۱۶- تهیه مقررات صنفی و پیشنهاد آن به انجمن شهر و مراقبت در امور صحنی اصناف و پیشه‌وران .

۱۷- پیشنهاد اصلاح نقشه شهر در صورت لزوم و تعیین قیمت عادلانه اراضی و ابنیه متعلق به اشخاص که مورد احتیاج شهر باشد برطبق قانون توسعه معابر و تأمین محل پرداخت آن و ایجاد و توسعه معابر و خیابان‌ها و میدان‌ها و باغهای عمومی و تهیه اراضی مورد احتیاج برای لوله کشی و فاضلاب اعم از داخل یا خارج شهر و همچنین تهیه اراضی لازم برای ساختمان مخزن و نصب دستگاه تصفیه و آبگیری و متعلقات آنها برطبق قانون توسعه معابر .

۱۸- تهیه و تعیین میدان‌ها عمومی برای خرید و فروش ارزاق و توقف وسائط نقلیه و غیره .

۱۹- جلوگیری از ایجاد و تأسیس کلیه اماکن که به نحوی از انحاء موجب بروز مزاحمت برای ساکنین یا مخالف اصول بهداشت در شهرهاست .

۲۰- احداث بناها و ساختمان‌های مورد نیاز محل از قبیل رختشویخانه و مستراح و حمام عمومی و کشتارگاه و میدانها و باغ کودکان و ورزشگاه مطابق اصول صحیح و فنی و اتخاذ تدابیر لازم برای ساختن خانه‌های ارزان قیمت برای اشخاص بی‌بضاعت ساکن شهر. « در حال حاضر بخش عمده ای از این موارد از وظایف وزارت مسکن و شهرسازی و سازمان تربیت بدنی می باشد »

۲۱- تشریک مساعی با فرهنگ در حفظ ابنیه و آثار باستانی شهر ، ساختمان‌های عمومی ، مساجد و غیره .

۲۲- اهتمام در مراعات شرایط بهداشت در کارخانه‌ها و مراقبت در پاکیزگی گرمابه‌ها و نگهداری اطفال بی‌بضاعت و سرراهی . « در حال حاضر بخشی از آن از وظایف وزارت کار ، وزارت بهداشت و سازمان بهزیستی می باشد »

۲۳- صدور پروانه برای کلیه ساختمان‌هایی که در شهر می‌شود .

۲۴- ساختن خیابان‌ها و آسفالت کردن سواره‌روها و پیاده‌روهای معابر و کوچه‌های عمومی و انهار و جدول‌های طرفین از سنگ آسفالت و امثال آن به هزینه شهرداری هر محل .

۲۵- پیشنهاد برقراری یا الغاء عوارض شهر .

۲۶- وضع مقررات خاصی برای نامگذاری معابر و نصب لوحه نام آنها و شماره‌گذاری اماکن و نصب تابلوی الصاق اعلانات و برداشتن و محو کردن آگهی‌ها از محل های غیر مجاز و هرگونه اقداماتی که در حفظ نظافت و زیبایی شهر مؤثر باشند .

۲۷- صدور پروانه کسب برای اصناف و پیشه‌وران .

تبصره : شهرداری می‌تواند نسبت به تعطیل محل کسب فاقد پروانه رأساً و به وسیله مأمورین خود اقدام نماید .

ب - قانون تشکیلات ، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران

مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ و اصلاحی آن در ۱۳۸۵/۵/۵ :

در قانون تشکیلات ، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران وظایفی برای شوراهای اسلامی شهر تعیین گردیده که ماده ۷۱ آن مشخصاً وظایفی را برای شوراهای اسلامی شهر برشمرده است که بسیاری از این وظایف براساس قوانین مصوب بعدی و شرایط فعلی بدلیل نقص قوانین از قابلیت اجرایی لازم برخوردار نبوده و بعبارت دیگر عمده این وظایف از حدود اختیارات و وظایف شورها خارج و به دیگر سازمانها و نهادهای دولتی و عمومی واگذار گردیده است.

- ماده (۷۱) وظایف و حدود اختیارات شوراهای اسلامی شهر به شرح ذیل است :

- ۱- انتخاب شهردار برای مدت چهارسال .
- ۲- بررسی و شناخت کمبودها ، نیازها و نارسائی‌های اجتماعی ، فرهنگی ، آموزشی ، بهداشتی ، اقتصادی و رفاهی حوزه انتخابیه و تهیه طرح‌ها و پیشنهادهای اصلاحی و راه حل‌های کاربری در این زمینه‌ها جهت برنامه‌ریزی و ارائه آن به مقامات مسئول ذیربط .
- ۳- نظارت بر حسن اجرای مصوبات شورا و طرح‌های مصوب در امور شهرداری و سایر سازمان‌های خدماتی در صورتی که این نظارت منحل جریان عادی این امور نگردد .
- ۴- همکاری با مسئولین اجرایی و نهادها و سازمانهای مملکتی در زمینه‌های مختلف اجتماعی ، فرهنگی ، آموزشی ، اقتصادی و عمرانی بنا به درخواست آنان .
- ۵- برنامه‌ریزی درخصوص مشارکت مردم در انجام خدمات اجتماعی ، اقتصادی ، عمرانی ، فرهنگی ، آموزشی و سایر امور رفاهی با موافقت دستگاه‌های ذیربط .
- ۶- تشویق و ترغیب مردم درخصوص گسترش مراکز تفریحی ، ورزشی و فرهنگی با هماهنگی دستگاه‌های ذیربط .
- ۷- اقدام درخصوص تشکیل انجمن‌ها و نهادهای اجتماعی ، امدادی ، ارشادی و تأسیس تعاونی‌های تولید و توزیع و مصرف ، نیز انجام آمارگیری ، تحقیقات محلی و توزیع ارزاق عمومی با توافق دستگاه‌های ذیربط .
- ۸- نظارت بر حسن اداره و حظ سرمایه و دارایی‌های نقدی ، جنسی و اموال منقول و غیرمنقول شهرداری و همچنین نظارت برحساب درآمد و هزینه آنها به گونه‌ای که منحل جریان عادی امور شهرداری نباشد .
- ۹- تصویب آئین‌نامه‌های پیشنهادی شهرداری پس از رسیدگی به آنها با رعایت دستورالعمل‌های وزارت کشور .
- ۱۰- تأیید صورت جامع درآمد هزینه شهرداری که هر شش ماه یکبار توسط شهرداری تهیه می‌شود و انتشار آن برای اطلاع عموم و ارسال نسخه‌ای از آن به وزارت کشور .
- ۱۱- همکاری با شهرداری جهت تصویب طرح حدود شهر با رعایت طرح‌های هادی و جامع شهرسازی پس از آن توسط شهرداری با تأیید وزارت کشور و وزارت مسکن و شهرسازی .
- ۱۲- تصویب بودجه ، اصلاح و متمم بودجه و تفریق بودجه سالانه شهرداری و مؤسسات و شرکت‌های وابسته به شهرداری با رعایت آئین‌نامه مالی شهرداری‌ها و همچنین تصویب بودجه شورای شهر .

- ۱۳- تصویب وام‌های پیشنهادی شهرداری پس از بررسی دقیق نسبت به مبلغ، مدت و میزان کارمزد.
- ۱۴- تصویب معاملات و نظارت بر آنها اعم از خرید، فروش، مقاطعه، اجاره و استیجاره که به نام شهر و شهرداری صورت می‌پذیرد با در نظر گرفتن صرفه و صلاح و با رعایت مقررات آیین‌نامه مالی و معاملات شهرداری.
- ۱۵- تصویب اساسنامه مؤسسات و شرکت‌های وابسته به شهرداری با تأیید و موافقت وزارت کشور.
- ۱۶- تصویب لوایح برقراری یا لغو عوارض شهر و همچنین تغییر نوع و میزان آن با در نظر گرفتن سیاست عمومی دولت که از سوی وزارت کشور اعلام می‌شود.
- ۱۷- نظارت بر حسن جریان دعاوی مربوط به شهرداری.
- ۱۸- نظارت بر امور بهداشت حوزه شهر.
- ۱۹- نظارت بر امور تماشاخانه، سینماها و دیگر اماکن عمومی که توسط بخش خصوصی، تعاونی و یا دولتی اداره می‌شود با وضع و تدوین مقررات خاص برای حسن ترتیب، نظافت و بهداشت این قبیل مؤسسات برطبق پیشنهاد شهرداری و اتخاذ تدابیر احتیاطی جهت جلوگیری از خط آتش‌سوزی و مانند آن.
- ۲۰- تصویب مقررات لازم جهت اراضی غیر محصور شهری از نظر بهداشت و آسایش عمومی و عمران و زیبایی شهر.
- ۲۱- نظارت بر ایجاد گورستان، غسلخانه و تهیه وسایل حمل اموات مطابق با اصول بهداشت توسعه شهر.
- ۲۲- وضع مقررات و نظارت بر حفر مجاری و مسیرهای تأسیسات شهری.
- ۲۳- نظارت بر اجرای طرح‌های مربوط به ایجاد و توسعه معابر، خیابان‌ها، میداين و فضاهای سبز و تأسیسات عمومی شهر بر طبق مقررات موضوعه.
- ۲۴- تصویب نامگذاری معابر، میداين، خیابانها، کوچه و کوی در حوزه شهری و همچنین تغییر نام آنها.
- ۲۵- تصویب مقررات لازم به پیشنهاد شهرداری جهت نوشتن هر نوع مطلب و یا الصاق هر نوع نوشته و آگهی و تابلو بر دیوارهای شهر با رعایت مقررات موضوعه و انتشار آن برای اطلاع عموم.
- ۲۶- تصویب نرخ خدمات ارائه شده توسط شهرداری و سازمان‌های وابسته به آن با رعایت آئین‌نامه مالی و معاملات شهرداری‌ها.
- ۲۷- تصویب نرخ کرایه وسایل نقلیه درون‌شهری.
- ۲۸- وضع مقررات مربوط به ایجاد و اداره میدان‌های عمومی توسط شهرداری برای خرید و فروش مایحتاج عمومی با رعایت مقررات موضوعه.
- ۲۹- وضع مقررات لازم در مورد تشریک مساعی شهرداری با ادارات و بنگاه‌های ذیربط برای دایر کردن نمایشگاه‌های کشاورزی، هنری، بازرگانی و غیره.
- ۳۰- نظارت بر حسن اداره امور مالی شهرداری و کلیه سازمان‌ها، مؤسسات، شرکت‌های وابسته و تابعه شهرداری و حفظ سرمایه، دارائی‌ها، اموال عمومی و اختصاصی شهرداری، همچنین نظارت بر حساب درآمد و هزینه آنها با انتخاب حسابرسی رسمی و اعلام موارد نقض و تخلف به شهردار و پیگیری‌های لازم براساس مقررات قانونی.

تبصره: کلیه پرداخت‌های شهرداری در حدود بودجه مصوب با اسناد مثبته و با رعایت مقرات مالی و معاملاتی

شهرداری

به عمل می‌آید که این اسناد باید به امضای شهردار و ذی‌حساب یا قائم‌مقام آنان که مورد تأیید شورای شهر باشند برسد.

۳۱- شورا موظف است در پایان هر سال مالی صورت بودجه و هزینه خود را جهت اطلاع عموم منتشر نماید و نسخه‌ای از آن را جهت بررسی به شورای شهرستان و استان ارسال کند.

۳۲- واحدهای شهرستانی کلیه سازمان‌ها و مؤسسات عمومی غیردولتی که در زمینه ارائه خدمات شهری وظایفی را به عهده دارند، موظفند برنامه سالانه خود در خصوص خدمات شهری را که چارچوب اعتبارات و بودجه سالانه خود تنظیم شده به شورا ارائه نمایند.

۳۳- همکاری با شورای تأمین شهرستان در حدود قوانین و مقررات.

۳۴- بررسی و تأیید طرح‌های هادی و جامع شهرسازی و تفصیلی و حریم و محدوده قانونی شهرها پس از ارائه آن توسط شهرداری و ارسال به مراجع ذیربط قانونی جهت تصویب نهایی.

تبصره ۱: در کلیه قوانین و مقرراتی که انجمن شهر عهده‌دار وظایفی بوده است شورای اسلامی شهر با رعایت مقررات این قانون بعد از یک سال از تاریخ تصویب جانشین انجمن شهر خواهد شد.

تبصره ۲: وزارت‌خانه‌ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت و سازمان‌هایی که شمول قانون بر آنها مستلزم ذکر نام است موظف‌اند در طول مدت یک سال مذکور در تبصره فوق با بررسی قوانین و مقررات مربوط به خود هر کجا نامی از انجمن شهر سابق آمده و وظایفی را به آن محول نموده است جهت اصلاح این گونه موارد لایحه اصلاحی به مجلس شورای اسلامی ارائه نمایند. (منصور، ۱۳۸۴، ۲۲۵).

- چالش‌های مدیریت شهری در ایران:

- وضعیت فعلی:

شهرداریها در بسیاری از کشورها از جمله در ایران بخش بسیار محدود و مشخصی از مدیریت شهری را در اختیار دارند و از این‌رو اداره شهر در چنین وضعیتی فاصله بسیار زیادی با حکومت شهری «مدیریت جامع شهری» دارد حتی حضور تعدادی از نمایندگان منتخب مردم در شوراهای شهر نمی‌تواند شهرداری‌ها را به سطح مدیریت جامع شهری برساند. چرا که مدیریت شهری قادر و یا اصولاً مجاز به مدیریت چرخه حیات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و امنیتی شهر نمی‌باشد.

در کشور هر شهر به بخشهای مختلفی نظیر امور اقتصادی، بهداشتی، اجتماعی، مهندسی، آموزشی و غیره تقسیم میشود و دستگاه‌هایی متولی یک یا چند یک از این امور می‌باشند. هماهنگی این بخشها در اختیار شهرداری نمی‌باشد و حتی فرمانداری نیز توان محدودی برای ایجاد هماهنگی دارد. از این‌رو نمی‌توان از مدیریت جامع و فراگیر شهری صحبت نمود چراکه مدیریت شهری در عمل تبدیل به مدیریت بخشی از فعالیتها و امور خدماتی شهر گردیده و عمدتاً هدایت و کنترل توسعه کالبدی شهر را بر عهده دارد.

امروزه مدیریت شهری کشور «شورای اسلامی شهر بعنوان پارلمان محلی و شهرداری بعنوان بازوی اجرایی این

نهاد محلی» بخصوص در شهرهای بزرگ با چالشهای متعددی مواجه می باشد.

مدیریت شهری بخش عمده ای از وقت، سرمایه، امکانات و توان لجستیکی خویش را در برخورد با این چالشها که در برخی موارد علت ایجاد آنها فراتر از سطح شهر، مدیران و تصمیم گیران شهری می باشد، مصروف می دارد. توان مدیریت شهری در مواجهه با این چالشها روز به روز نحیف تر و فرسوده تر میگردد و این روند با کاهش منابع درآمدی و افزایش تنوع، تعدد و تکثر خواسته های عمدتاً به حق شهروندان تشدید گشته و در صورت تداوم این وضعیت، بدنه نحیف مدیریت شهری روبه اضمحلال و ناکارایی خواهد بود.

از عمده ترین چالشهایی که در حال حاضر مدیریت شهری در شهرهای ایران بخصوص کلان شهرها با آن مواجه می باشند، میتوان به موارد ذیل اشاره نمود:

- ۱- گستردگی وظایف محوله به مدیریت شهری در اداره شهر و خدمت رسانی به مردم.
- ۲- ضعف و نقصان ساختار تشکیلات اداری، مالی و فنی مدیریت شهری.
- ۳- کمبود پرسنل زبده، متخصص و متعهد در مجموعه سیستم مدیریت شهری.
- ۴- افزایش انفجاری جمعیت شهری کشور.
- ۵- ساختار ناهمگون و نامتجانس جمعیت شهری.
- ۶- ضعف فرهنگ شهر نشینی مهاجرین تازه وارد به شهرها و پائین بودن حس تعلق خاطر آنان به شهر مقصد.
- ۷- اطلاع رسانی ناقص و عدم آشنایی شهروندان با حقوق و وظایف خود.
- ۸- دخالت نهادها و سازمانهای متعدد دولتی در مدیریت شهری و انجام امور موازی با مدیریت شهری بدون رعایت و حتی لحاظ استانداردها، قوانین ضوابط و مقررات.
- ۹- افزایش سریع کمی و کیفی خواسته ها و نیازهای جمعیت شهری.
- ۱۰- کاهش درآمد و منابع درآمدی مدیریت شهری.
- ۱۱- بد مسکنی، حاشیه نشینی و نقاط سکونت بی ضابطه در شهرها و تبعات متعدد آن بر مدیریت و روند حیات شهری.
- ۱۲- و بسیاری از موارد دیگر.

لازم به یادآوری میباشد که بسیاری از این چالشها از زمانی بروز و ظهور یافت که مجلس شورای اسلامی براساس بند ب ذیل تبصره ۵۲ قانون بودجه سال ۱۳۶۲ کل کشور شهرداریها را مکلف نمود تا ظرف یک دوره سه ساله بخصوص از لحاظ منابع درآمدی به خودکفایی کامل برسند و بدین طریق از یکسو بخش قابل ملاحظه ای از کمکهای مالی دولت به شهرداریها حذف و شهرداریها با محدودیت و مشکلات درآمدی مواجه گشته و از سوی دیگر نیازهای خدماتی و عمرانی شهر و شهروندان متعدد و متنوع تر گردید.

توسعه پایدار

مفهوم توسعه پایدار شهری در ادبیات جهانی برای نخستین بار در سال ۱۹۸۷ میلادی با انتشار گزارشی کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه سازمان ملل متحد با نام آینده مشترک ما مطرح شد. این گزارش که به گزارش بروتلند مشهور است توسعه پایدار را به صورت ذیل تعریف می نماید:

توسعه پایدار توسعه ای است که نیازهای زمان حال را تأمین می کند بدون آنکه توانایی نسلهای آتی در پاسخگویی به نیازهایشان را به خطر بیندازد .

براساس تعریف فوق ، ویژگی های ذیل را می توان برای توسعه پایدار برشمرد (تقی زاده ، ۱۳۸۷ ، ۲۸۴):

- در کوتاه مدت قابل دستیابی نیست .
- مبتنی بر تعادل و عدالت است .
- رویکردی متوازن و یکپارچه دارد .
- دارای هدف مشترک است اما از راه های گوناگون می توان به آن دست یافت .
- طبیعت را تنها به عنوان منبعی برای توسعه به شمار نمی آورد بلکه منشاء و مبنای توسعه بشر محسوب می گردد .

ابعاد ، اهداف و اقدامات توسعه پایدار:

امحاء فقر و محرومیت، حفظ و ازدیاد منابع موجود ، تأکید و توجه بر ابعاد مختلف اقتصادی ، اجتماعی و فرهنگی توسعه ، توجه به محیط زیست و حفظ و ارتقاء آن ، از ابعاد مختلف پایداری به حساب می آید . کمیسیون محیط زیست و توسعه سازمان ملل متحد با توجه به این ابعاد ، برای دستیابی به توسعه پایدار ، توجه به اهداف ذیل را اجتناب ناپذیر به شمار آورده است : (تقی زاده ۱۳۸۷ ، ۲۸۴) .

۱- احیاء رشد با رویکرد افزایش رفاه اقتصادی و امحاء فقر و نابرابری کشورهای در حال توسعه جهان سوم از طریق افزایش رشد اقتصادی و حفظ سطح معینی از رشد توسعه کشورهای توسعه یافته به شیوه ای که انرژی و منابع کمتری در آن مورد استفاده قرار گیرد .

۲- تغییر کیفیت رشد از طریق توجه به تمام اثرات حاصل از رشد به گونه ای که مفاهیم رشد باید در هر صورت تمامی متغیرهای غیر اقتصادی نظیر: آموزش، بهداشت، آب و هوای سالم ، مراقبت از مناظر و منابع طبیعی و ... را در بر گیرد .

۳- تأمین نیازهای اساسی انسان نظیر اشتغال ، تغذیه مناسب ، انرژی ، مسکن ، آب و محیط بهداشتی و ...

۴- حفظ سطح پایداری از جمعیت از طریق تعریف اندازه جمعیت منطبق و متناسب با ظرفیت و توان تولیدی اکوسیستم .

۵- حفظ و افزایش منابع پایه : حفظ و ازدیاد منابع طبیعی به عنوان منابع پایدار توسعه نه تنها در راستای دستیابی به اهداف توسعه الزامی است بلکه به دلیل تعهد اخلاقی به سایر اشکال حیات و نیز نسلهای آتی ضروری است .

۶- جهت گیری همکاری و مدیریت خطر با رویکرد بکارگیری فناوریهایی که موجب نزدیکی و همراهی بیشتر انسان و طبیعت گردد و راه حلهایی برای غلبه بر مشکلات و ممانعت از بروز معضلات جدید ارائه نماید .

۷- ادغام محیط زیست و اقتصاد در تصمیم سازی ها : یکپارچه شدن محیط زیست و اقتصاد در تصمیم سازی را می توان موضوع اصلی و محوری اهداف توسعه پایدار برشمرد .

کمیسیون بروتلند موارد ذیل را به عنوان الزامات توسعه پایدار به شمار آورده است : (تقی زاده ، ۱۳۸۷ ، ۲۸۵).

- نظام سیاسی حامی و پشتیبان مشارکت مؤثر شهروندان در تصمیم سازی ها .
- نظام اقتصادی توانمند در تولید مازاد و برخوردار از دانش فنی مبتنی بر خود اتکایی و پایداری .
- نظام اجتماعی پاسخگو به تنشهای حاصل از توسعه ناهماهنگ .
- نظام تولیدی متعهد به حفظ نیازهای اکولوژیکی توسعه .
- نظام فناوری توانمند در ارائه راه حلهای جدید .
- نظام بین المللی توانمند در پرورش الگوهای پایدار تجاری و مالی .
- نظام اداری انعطاف پذیر و دارای ظرفیت خود اصلاحی .

ویژگی های شهر پایدار :

- با در نظر گرفتن گزارش کمیته بروتلند و نیز گزارشات کمیسیون محیط زیست و توسعه سازمان ملل متحد و همچنین با توجه به تعریف ارائه شده از توسعه پایدار شهری، ویژگی های شهر پایدار را می توان به شرح ذیل تبیین نمود (صالحی، ۱۳۸۷، ۲۹۳)
- شهر متعادل و عدالت محور: جایی که عدالت، غذا، سرپناه، آموزش، بهداشت و امید به طور منصفانه توزیع شده و همه مردم در اداره امور شهر مشارکت دارند .
  - شهر زیبا: جایی که هنر معماری و سیما و منظر آن موجب نشاط، شادابی، شور و شوق گردد .
  - شهر خلاق: شهری که موجب بروز خلاقیتها، آزادی فکری و پایداری اندیشه های انسانی گردد .
  - شهر اکولوژیکی: جایی که در آن آثار نامطلوب اکولوژیکی بطور حداقلی باشد، محیط انسان ساخت با محیط طبیعی سازگاری داشته باشد و از منابع طبیعی پیرامون شهر در مقابل گسترش شهر محافظت گردد .
  - شهری با سهولت دسترسی و ارتباط: شهری که در آن فعالیتهای اجتماعی در عرصه های عمومی بارور، تشویق و تقویت گردد و برقراری ارتباطات بصورت چهره به چهره^۱ و تبادل اطلاعات با استفاده از فناوری های نوین صورت پذیرفته و روز به روز افزایش و تحقق یابد.
  - شهری متنوع: جایی که طیف گسترده ای از فعالیتهای سازگار بطور همزمان صورت گرفته و سرزندگی، شادابی و تحرک حیات عمومی و اجتماعی را موجب گردد .
- باتوجه به ویژگی های فوق می توان گفت که توسعه پایدار شهری مبتنی بر دو رویکرد اساسی ذیل می باشد:
- ۱- توسعه شهری برای رسیدن به ویژگی های بر شمرده شده شهر پایدار، اهداف بنیادی تعیین شده ای دارد که برنامه ها و فعالیتها را برای حصول این ویژگی ها جهت می دهد .
  - ۲- توسعه شهری با هرگونه انتشار آلودگی ها و آسیبهای محیطی ناشی از فعالیتهای ناسازگار انسان به هر میزان که باشد، مغایرت و مخالفت اساسی دارد.

بر مبنای این دو رویکرد، تأکید می گردد که توسعه پایدار شهری فرآیندی است که هدف آن ایجاد شهری مطابق با نیازهای اساسی انسان و از لحاظ عملکرد، مکانی مناسب برای زندگی نسلها و حال و آینده است. توسعه پایدار شهری مستلزم موفقیت در تحقق اهداف کیفی شهر مشروط بر فراهم نمودن شرایط عدالت و برابری شامل برابری

¹ Face to Face

درون نسلی و برابری درون کشوری، برابری بین کشورها و مهمتر از همه برابری بین نسلها (نسل حاضر و آتی) است. همچنین مراقبت در بکارگیری ذخایر و منابع طبیعی شهر و پیرامون آن به گونه ای که مصرف و استفاده از آن نباید فراتر از توان باز تولید آن باشد.

در این چارچوب و با توجه به حوزه سه بعدی توسعه پایدار شامل حوزه زیست محیطی، حوزه اقتصادی و حوزه اجتماعی که اهداف هر کدام به ترتیب شامل تعادل بوم شناختی، عقلانیت اقتصادی و تعادل اجتماعی است، پایداری شهری و توسعه پایدار شهری معلول علل ذیل می باشد: (احمدی ----- ۲۸۵، ۲۹۷).

- وجود یک اقتصاد پایدار شهری که موجب کار و ثروت در شهر می گردد.
  - همبستگی و انسجام شهری.
  - سرپناه پایدار شهری که مسکن مناسب و قابل تهیه برای همه فراهم سازد.
  - محیط زیست پایدار شهری موجد اکوسیستمهای بادوام و پایدار.
  - دسترسی پایدار شهری که موجب حفظ، افزایش و تقویت قابلیت‌های تحرک اجتماعی می شود.
  - زندگی پایدار شهری موجد یک شهر زنده، پویا و شاداب.
  - مردم سالاری پایدار شهری موجد توانمند سازی حقوق و هزینه شهروندی.
  - حکمروایی مناسب موجد مشارکت مردم در تصمیم گیریها.
- به طور کلی هر نوع راهکار توسعه پایدار شهری که آلودگی و کاربرد انرژی کمتر را فراهم سازد، نیاز به سفر به ویژه سفر با خودرو را به حداقل رساند، امکان دسترسی پیاده و یا دوچرخه را گسترش دهد، بیشترین پتانسیل را برای سفرهای عمومی فراهم سازد و در یک کلام هر آنچه که موجب حفظ و ارتقاء کیفیت محیط زندگی حال و آینده گردد، در زمره شاخصها، الزامات و عامل ایجاد و تعیین توسعه پایدار شهری به حساب می آید.

وضع آینده مدیریت واحد شهری:

با عنایت به مطالب فوق و با امعان نظر به قوانین مورد اشاره، پرداختن به مدیریت شهری در برداشت نوین آن که بیانگر مدیریت واحد، فراگیر و جامع شهری می باشد مستلزم ایجاد شرایط قانونی و ساختارهای سازمانی و اداری جدیدی در کشور است. از جمله اینکه به جای قوانین کنونی شهرداری، قوانین جامعی تحت عنوان قوانین شهر، تدوین و اجرا گردد و براساس آن اداره و مدیریت فضاهای شهری به شهرداریها واگذار گردد، نه آنکه شهرداریها همچون شرایط فعلی قادر به مداخله در ایجاد امنیت شهری، کنترل بازار اقتصاد شهری، مدیریت زمین شهری، تولید مسکن شهری و بسیاری از امور دیگر نباشد.

بر اساس ماده ۱۳۶ قانون برنامه سوم و نیز ماده ۱۳۷ قانون برنامه چهارم توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جمهوری اسلامی ایران، دولت مکلف بود تا درخصوص واگذاری امور شهری و محلی به شهرداریها در جهت تحقق مدیریت واحد شهری از طریق واگذاری برخی تصدی‌های وزارتخانه‌ها و سازمانهای دولتی به شهرداریهای کشور اقداماتی را انجام دهد، از جمله اینکه دولت مکلف بود تا ۲۳ وظیفه از وظایف دستگاه های دولتی شامل امور مربوط به راهنمایی و رانندگی در محدوده قانون و حریم شهرها، تهیه طرحهای جامع و تفصیلی، مدیریت امور زمین شهری و واگذاری اراضی محدوده قانونی و حریم شهرها، مدیریت بستر و حریم انهار، کانالهای عمومی آب، رودخانه‌ها و

مسئله‌ها در محدوده قانونی و حریم شهرها، نگهداری و توسعه پارکهای جنگلی و انتقال مالکیت آنها و سایر اراضی منابع طبیعی در محدوده قانونی و حریم شهرها، وظایف، امکانات و اختیارات سازمان حفاظت محیط زیست در حوزه شهری، واگذاری مدیریت شرکت توزیع برق در حوزه شهری، مدیریت بهره‌برداری شرکت مخابرات در حوزه شهری، مدیریت امور توزیع گاز در حوزه شهری، مدیریت شرکت آب و فاضلاب شهری، مدیریت حفاظت، مرمت و بهسازی بافتهای ارزشمند تاریخی و فرهنگی، صدور مجوز تأسیس و حمایت از تشکلهای مردمی و نظارت بر آنها در محدوده قانونی و حریم شهرها، وظایف مربوط به ورزش همگانی در شهرها و انتقال مالکیت اماکن ورزشی، ایجاد، اداره و نظارت بر کتابخانه‌های عمومی، سینماها، سالن‌های نمایش، موزه‌های محلی و سایر مراکز فرهنگی و هنری در محدوده قانونی و حریم شهرها، صدور مجوز ایجاد نمایشگاهها و نظارت بر امور آنها، اداره امور متکدیان، مراکز نگهداری کودکان خیابانی، بی‌سرپرست یا بدسرپرست، پرورشگاهها، خانه‌های سالمندان، صدور مجوز و نظارت بر آموزشگاههای رانندگی، وظایف و اختیارات مربوط به امور بهداشت محیط شهری در واحدهای صنعتی، صنعتی و اماکن و معابر عمومی شهر در محدوده قانونی و حریم شهرها، صدور مجوز تأسیس دفاتر، مؤسسات و تأسیسات گردشگری، اداره و نظارت بر مجتمع‌های توریستی و خدماتی، مجتمع‌های تفریحی و ...، نظارت بر اداره و حفظ بهداشت امور کشتارگاهها و سردخانه‌های موجود در شهرها، امور مربوط به صدور پروانه کسب اصناف و نظارت بر فعالیت آنان در شهرها را به شهرداریها واگذار نماید.

نتیجه‌گیری

مدیریت واحد شهری

آنچه که در قالب مصوبات دولت پیرامون اعمال مدیریت واحد شهری از طریق عملیاتی نمودن ماده ۱۳۶ قانون برنامه سوم و ماده ۱۳۷ قانون برنامه چهارم در بالا بدان اشاره گردید در واقع افق آتی مدیریت یکپارچه شهری می‌باشد اما لازمه وقوع و از قوه به فعل درآمدن این آرمان و آرزو فراهم سازی بسترهای مورد نیاز می‌باشد. در شرایط کنونی شهرداریها بعنوان رکن اصلی مدیریت شهری در ایران مشروط به تحقق یکسری عوامل و عناصر تاثیر گذار آماده پذیرش این تصدیها می‌باشند. در این راستا تحقق شروط ذیل خواسته اصلی شهرداریها می‌باشد:

۱- ضرورت ارتقاء جایگاه شهرداریها در سلسله مراتب حکومتی از وضعیت فعلی که عموماً بر اساس ماده ۶۲ قانون شهرداریها در قالب وزارت کشور « سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور » تعریف و عملیاتی گردیده است، تغییر یافته و مشخصاً از طریق ایجاد معاونت رئیس جمهوری در امور شهرداریها و انتقال وظایف و اختیارات سازمان شهرداریها به این معاونت ، ارتقاء یابد .

۲- ضرورت انجام واگذاری با لحاظ توان و نیز آمادگی شهرداری ها جهت پذیرش تصدی ها .

۳- تدوین ضوابط و مقررات و آئین نامه های مورد نیاز و نیز تنظیم برنامه زمان بندی

۴- نظارت مستمر در واگذاری تصدی ها و احصاء مشکلات و نارسائیهای ناشی از آن و ارائه راه حلهای مربوطه جهت رفع موانع .

۵- تأمین هزینه های مربوطه از سوی دولت .

۶- اصلاح نظام اداری دولت همزمان با آن اصلاح ساختار تشکیلاتی شهرداریها .

۷- ضروری است تا انتقال وظایف بصورت تدریجی و مرحله ای صورت پذیرد.

- چه باید کرد؟

در صورت تحقق مدیریت واحد شهری، یکی از وظایف خطیر مدیریت شهری ایجاد شرایط تحقق برنامه‌ها خواهد بود. در این زمینه وظیفه مدیریت شهری شامل اتخاذ سیاست‌ها، برنامه‌ها، انجام اقدامات و مداخلات گسترده‌ای خواهد گردید برای اطمینان از اینکه دسترسی به مسکن، اشتغال، خدمات و زیربنای همراه و همگام با رشد شهرنشینی فراهم خواهد بود. برای مدیریت شهری مواردی تحت عنوان زمینه‌های راهبردی بیان گردیده است که عبارتند از:

۱- زمینه نخست مدیریت زمین و نقش آن در بازار زمین شهری می‌باشد. امروزه بورس بازی زمین، مطمئن‌ترین نوع سرمایه‌گذاری در شهر می‌باشد و همین امر بعنوان مانعی عمده در سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در فعالیتهای تولیدی و یا استفاده صحیح از زمین برای خدمات است.

۲- نحوه تأمین خدمات زیربنایی و چگونگی تقسیم و تأمین آن با بهره‌گیری توان و ظرفیتهای بخش خصوصی و دولتی.

۳- مباحث و موضوعات زیست‌محیطی.

۴- تقویت منابع مالی شهرداری‌ها. اطمینان از اینکه شهرداریها با منابع درآمدی و توان مالی مناسب و مطمئن قدرت و ابزار خدمات‌رسانی لازم و شایسته و بهبود محیط‌شهری را دارا می‌باشند از اهمیت بسزایی برخوردار می‌باشد.

۵- اقتصاد شهری. در این چارچوب مدیریت شهری باید به سیاستهایی در جهت رونق اقتصاد شهر و افزایش توان اقتصادی آن پردازد.

موارد مذکور از نظر مدیریت شهری از درجه اهمیت بالایی برخوردار بوده و برای اجرایی نمودن آنها نیاز به اتخاذ سیاستها و برنامه‌های اجرایی می‌باشد لیکن مباحث و زمینه‌های پنج‌گانه فوق منحصراً در ارتباط با فضای کالبدی و متناسب با وضع موجود شهر می‌باشد و از این منظر مسائل طرح شده اساسی بوده و مدیریت شهری در اینصورت منحصر به زمینه‌های گفته شده میشود. اما شهر فراتر فضای کالبدی بوده و به مثابه موجودی زنده دائم در فعل و انفعال با محیط خود و تغییر و تحول مستمر می‌باشد. بخشی از آن تحت تأثیر عوامل کلی جامعه، بخشی تحت تأثیر ساختارهای درونی شهر و بخشی دیگر متأثر از تاریخ گذشته شهر می‌باشد. دگرگونی شهر بیانگر این مطلب است که شهر محیطی بسته نیست و در نظامی باز عمل می‌نماید و شهر بیش از آنکه محیطی فیزیکی و کالبدی باشد، محیطی اجتماعی است. مدیریت شهری باید این موضوع را همواره مدنظر داشته باشد. اینکه یک مجموعه عوامل فیزیکی را کنترل نمائیم شرط لازم مدیریت شهری است اما کافی نمی‌باشد. تجربه چند دهه اخیر نشانده آن است که بی‌توجهی به اثرات عوامل طبیعی، اجتماعی و اقتصادی شهر بر عوامل بی‌جان فیزیکی آن موجب ناکارآمدی مدیریت شهری گردیده‌است. باید توجه داشت که شهر «شهرنشینی» یک فرهنگ، سبک خاص زندگی و حتی شیوه نگرش و بینش نیز محسوب می‌گردد. شهری که دربر گیرنده مردمانی با سطوح تحصیلاتی، اقتصادی، آداب و رسوم، فرهنگ، بینش و نگرش متفاوت و بعضاً متضادی می‌باشد. باید با لحاظ جمعیت ساکن شهر و

تفاوت‌های برشمرده برای آن زمینه کارایی و اثربخشی مدیریت شهری را فراهم نمود. در عین حال باید به یک نکته اساسی نیز توجه داشت که در شرایط کنونی مسائل گوناگون شهری واقعیاتی هستند که پرداختن بدانها خارج از توان و اختیار مدیریت شهری می‌باشد. می‌بایستی همچون مدیریت ملی، در مدیریت شهری نیز میزان انتظار مردم در اداره امور در حد امکانات و توانایی‌های آن باشد. چراکه مدیریت شهری نیز طبق قانون داری حدودی از اختیارت می‌باشد.

اگر بپذیریم که اصطلاح مدیریت در یک تعریف اجمالی به آندسته از فعالیت‌هایی که در ۴ کارکرد عمومی و کلی: برنامه ریزی، سازماندهی، رهبری، نظارت و هماهنگی دخالت دارند، می‌باشد آنگاه باید گفت که شالوده مدیریت شهری در برگزیده نقش فعال در توسعه، مدیریت و هماهنگ سازی منابع برای نیل به اهداف توسعه شهری است. بدین سان مدیریت شهری نوعی رویکرد هماهنگ و یکپارچه نسبت به مسائل ضروری شهری محسوب می‌گردد که این امر عمدتاً ناشی از چند وجهی بودن آن می‌باشد.

با درک این موضوع که مدیریت شهری در شهرها عهده دار موضوعات مرتبط با حیات شهری است، آنگاه ایجاد شهری مناسب زندگی حال و آینده شهروندان یعنی ایجاد شهر پایدار، مأموریت خطیر و الزام آور مدیریت شهری محسوب می‌گردد. شهری که بر مبنای تعریف توسعه پایدار « توسعه آن متوازن و به گونه‌ای خواهد بود که ضمن تأمین نیازهای نسل کنونی، توانایی نسل‌های آتی در برآورد ساختن نیازهایشان را با مخاطره مواجهه نمی‌سازد. مدیریت شهری نوین جهت دستیابی به آینده شهری پایدار، باید راهکارهای عملیات مناسب را پیش بینی نماید از جمله:

- برنامه ریزی راهبردی شهر و نحوه مدیریت آن.
- تدوین و ارائه برنامه‌های هدایت و کنترل کالبدی و کارکردی شهر در جهت رشد و توسعه شهرها
- تدوین و تنظیم نحوه و چگونگی تعامل اشخاص (حقیقی و حقوقی) عهده‌دار ارائه خدمات و محصولات مورد نیاز شهروندان.
- تدوین و تنظیم نحوه استفاده از منابع، خدمات و محصولات دستگاه‌های اجرایی و نقش آفرینان فعال در سطح شهرها در جهت رفع نیاز شهروندان.
- تنظیم و پیشنهاد مقررات و قوانین لازم به مراجع قانونی ذیربط.
- تدوین و عملیاتی نمودن تشکیلات و سازمان اداری مناسب برای مدیریت شهری با نگرش راهبردی و منطبق با پیچیدگی محیطی.
- تأمین منابع درآمدی و سرمایه‌ای مورد نیاز از طریق بکارگیری کمک‌های دولتی، وجوه انتقالی از دولت و بهای خدمات و عوارض شهری متناسب با شرایط اقتصادی شهر و شهروندان.
- برنامه های کنترل جمعیت و نیز روشهای تثبیت جمعیت در سلسله مراتب شهری.
- ارائه تمهیداتی به منظور ایجاد حداقل مداخله انسان در محیط طبیعی شهر و پیرامون شهر.
- ایجاد تنوع حداکثری در فعالیتها و کاربریهای شهری.

- تلاش جهت ایجاد خودکفایی و خودپسندی در شهر به گونه ای که شهر از لحاظ مصرف انرژی به منطقه پیرامون خود محدود گردد.
- ایجاد سازگاری بین توسعه های شهری با محیط طبیعی پیرامون .
- اعمال ضوابط ومقررات شهرسازی و مدیریتی در بهره برداری از منابع طبیعی با هدف حفظ و نگهداری و توسعه این منابع .
- ایجاد سازگاری بین کاربریهای شهری .
- ایجاد و توسعه فضاهای سبز و تفریحی .
- هماهنگی و همکاری با سازمانهای محلی ، منطقه ای ، ملی و بین المللی دخیل در زمینه پایداری شهری .
- بکار گیری روشهای مدرن برنامه ریزی بر اساس ظرفیتهای محیطی .
- گسترش نظارت بر فعالیتهای شهری با هدف کاهش ضایعات و آلودگی های این فعالیتها .
- ترویج و توسعه فعالیتهای سازگار با توان و پتانسیلهای محیط شهری .
- ارائه آموزش و آگاهی های عمومی .
- بکار گیری ابزارهای قانونی کارآمد و دقیق .
- شناسایی و تعریف تکنولوژی ها، موارد و محصولات پایداری به منظور ترویج استفاده از آنها و ممانعت از تولید و بکار گیری مواد غیر پایدار .
- تلاش جهت ارتقاء کارایی اقتصاد شهری با هدف حذف و کاهش محرومیتهای اقتصادی، ایجاد فرصتهای شغلی و ...
- تقویت ساختار مدیریت شهری .
- افزایش مشارکت مردمی در تصمیم سازیها و اقدامات مدیریت شهری .
- توزیع عادلانه و متعادل امکانات و فرصتها بین مناطق و محلات شهری .
- گسترش اقدامات مربوط به حفاظت از منابع محیط زیست به خصوص آب ، خاک و هوا .
- تقویت و ارتقاء حس تعلق خاطر هر یک از شهروندان .
- تأکید و مراقبت بر ملاحظات زیست محیطی در اقدامات خدماتی و عمرانی شهری به عنوان اقدامات اساسی پایداری شهری.
- بکار گیری فن آوری ها و روشهای نوین در انجام خدمات و اقدامات عمرانی با هدف کاهش مصرف منابع، افزایش راندمان و کارایی منابع مصرفی، کاهش هزینه ها و ... .
- ترویج استفاده از وسائط نقلیه عمومی از طریق بستر سازی های مناسب و اجرای اقدامات قانونی کارآمد و افزایش آگاهی عمومی .
- ترویج وبسترسازی دسترسی پیاده و با دوچرخه در شهر .
- تعیین روابط وتعاملات اجتماعی شهروندان از طریق بازنده سازی ارتباطات محله ای .
- ارتقاء ایمنی شهر و افزایش امنیت خاطر شهروندان .

- توسعه برابری و عدالت اجتماعی در شهر .

- طراحی معماری و طراحی شهری با تأکید و مبتنی بر صرفه جویی در مصرف انرژی .

- توجه و برنامه ریزی خاص جهت بازیافت پسماندها خصوصاً مواد آلاینده .

- اهتمام ویژه بر بهداشت محیط و سالم سازی فضاهای شهری .

- ارتقاء ایمنی شهر در مقابل مخاطرات و سوانح طبیعی و غیر طبیعی .

صرفه نظر از الزامات ساختاری و محلی، فرآیند توسعه شهری خصوصاً از نوع پایدار آن در قالب و مفهوم حفظ و گسترش عرصه و عملکرد اکوسیستم، بهبود و ارتقاء سطح زندگی برای همه، تأمین نیازهای اساسی انسان، ترسیم آینده ای امن تر و سعادت مند تر برای شهروندان و حکمرانی خوب از طریق مردم سالاری و مشارکت مردمی در تصمیم گیری ها و اقدامات، قابل تحقق بوده و تحقق چنین فرآیندی ضرورتاً بر تغییر نگرش و ساختار مدیریت شهری اثر گذار خواهد بود به عبارت دیگر تحقق توسعه پایدار شهری و تغییر نگرش و ساختار مدیریت شهری لازم و ملزوم یکدیگر می باشد.

از این رو، رویکرد و چشم انداز جدید مدیریت شهری در اداره و راهبری امور شهرها در جهت بهبود و ارتقاء مدیریت و توسعه پایدار مناطق شهری در سطح محلی بر تبعیت از اهداف اکولوژیکی، اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی، تأکید دارد .

منابع:

۱. زاهدی، شمس السادات، (۱۳۸۶): توسعه پایدار، چاپ اول، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها « سمت »، تهران.
۲. تقی زاده، فاطمه، (۱۳۸۷): توسعه پایدار، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، چاپ اول، سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، صص: ۲۸۶-۲۸۰ .
۳. ویلر، اس. ام و تی. بیتلی، (۱۳۸۴): نوشتارهایی درباره توسعه پایدار، ترجمه کیانوش ذاکر حقیقی، چاپ اول، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، تهران .
۴. صالحی، اسماعیل، (۱۳۸۷): توسعه پایدار شهری، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، چاپ اول، سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، صص: ۲۹۴-۲۹۱ .
۵. احمدی ترشیزی، میترا، (۱۳۸۷): توسعه پایدار و شهر، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، چاپ اول، سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، صص: ۲۹۹-۲۹۴ .
۶. شیعه، اسماعیل، (۱۳۸۷): پایداری شهری، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، چاپ اول، سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، صص: ۲۰۱-۱۹۹ .
۷. سعیدی، عباس، (۱۳۸۷): مدیریت، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، چاپ اول، سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، صص: ۶۹۰-۶۸۹ .
۸. سعیدی، عباس، (۱۳۸۷): مدیریت شهری، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، چاپ اول، سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، صص: ۷۰۹-۷۰۷ .

۹. طراوتی، حمید و سید امیر ایافت، (۱۳۷۷): دستور کار ۲۱، سازمان حفاظت محیط زیست، تهران.
۱۰. حناچی، سیمین، (۱۳۸۳): بررسی نظام برنامه ریزی و مدیریت توسعه شهری در ایران، آبادی «فصلنامه شهرسازی و معماری»، سال چهاردهم، شماره ۴۲، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، صص: ۷۸-۸۳.
۱۱. شیعه، اسماعیل، (۱۳۸۷): شهرداری، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، چاپ اول، سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، صص: ۵۴۶-۵۴۹.
۱۲. حقیقت نائینی، غلامرضا، (۱۳۸۳): جمعیت، آینده شهرها، توسعه پایدار، آبادی «فصلنامه شهرسازی و معماری»، سال چهاردهم، شماره ۴۲، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، صص: ۸۷-۸۴.
۱۳. سند برنامه پنجساله سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران «۱۳۷۹-۱۳۸۳»، سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۸، تهران.
۱۴. قانون برنامه پنجساله چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران «۱۳۸۷-۱۳۸۳»، چاپ اول، ۱۳۸۴، انتشارات کیومرث، تهران.
۱۵. دهقان منشادی، مهدی، (۱۳۸۵): توسعه پایدار در سایه روشن های شهر، چاپ اول، نشر مفاخر، یزد.
۱۶. احمدی ترشیزی، میترا، (۱۳۸۷): جهانی شدن و پایداری شهری، چاپ اول، مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی، تهران.
۱۷. ذکایی، مرجان، (۱۳۸۲): نوآوری شوراها در مدیریت شهری، چاپ اول، سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، تهران.
۱۸. لطیفی، غلامرضا، (۱۳۸۷): مدیریت شهری، چاپ اول، سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، تهران.
۱۹. سعیده زرآبادی، زهراسادات و نیکی توکلی، (۱۳۸۸): شاخص شناسی توسعه پایدار شهری، فصلنامه پژوهش مدیریت شهری، سال اول، شماره دوم، مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران، صص: ۱۰۹-۱۲۲.
۲۰. نوابخش، مهرداد و ارجمند سیاه پوش، اسحق، (۱۳۸۸)، مبانی توسعه پایدار شهری، چاپ اول، اشارات جامعه شناسان، تهران.
۲۱. برآبادی، محمود، (۱۳۸۴) الفبای شهر، سازمان شهرداریها، تهران.
۲۲. شکیبامقدم، محمد، (۱۳۸۰): مدیریت سازمانهای محلی شهرداریها، مرکز انتشارات مدیریت دولتی، تهران.
۲۳. فصلنامه مدیریت شهری، سازمان شهرداریها، شماره ۲، تهران، تابستان ۷۹.
۲۴. بشارتی فر، اللهیار، ارائه الگوی مدیریت بهینه شهرداری یاسوج، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده جغرافیای دانشگاه یزد.
۲۵. مجموعه مقالات همایش شامل شهرسازی ایران، جلد ۲ مدیریت شهری، دانشگاه شیراز، ۱۳۸۳.
۲۶. مقیمی، سیدمحمد، (۱۳۸۲). اداره امور حکومتهای محلی (مدیریت شوراها و شهرداریها)، انتشارات صحت، تهران.
۲۷. نجاتی حسینی، سیدمحمد (۱۳۸۳): برنامه ریزی و مدیریت شهری (مسائل نظری در چالشهای تجربی)، سازمان شهرداریهای کشور، تهران.